

SAKARI VIHONEN 1932–1998

Filosofian tohtori Pentti Sakari Vihonen menehtyi äkilliseen sairauskohtaukseen kotonaan Helsingin Myllypurossa 29. joulukuuta 1998. Hän oli syntynyt 12. elokuuta 1932 Käkisalmissa.

Vihonen kirjoitti ylioppilaaksi Pieksämäen yhteislyseosta 1952, aloitti opintonsa Turun yliopistossa ja siirtyi seuraavana vuonna Helsingin yliopistoon. Suomen kielen lisäksi hän opiskeli folkloristiikkaa, kotimaista kirjallisuutta, psykologiaa, kasvatustiedettä ja yleistä historiaa. Pro gradu -tutkielma käsitteli loitsimista merkitseviä verbejä, ja se hyväksyttiin myös suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutki-

muksen laudaturtyöksi. Enteilikö väliaidat ylittävä, »poikkitieteellinen» opinnäyte jo sitä, että mies ei vatedeskään pysyisi paradigman rajaamassa pilttuussa?

Filosofian lisensiaatin tutkinnon Vihonen suoritti vuonna 1975 ja väitteli filosofian tohtoriksi vuonna 1978 Jyväskylän yliopistossa. Monen muun lingvistin tavoin hän aloitti työelämänsä Sanakirjasäätiössä. Hän työskenteli leksikografiharjoittelijana ja nuorempana leksikografina silloisessa Kansankielen sanakirjassa vuosina 1957–1962. Vuonna 1962 hän siirtyi Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun, sittemmin Jyväskylän yliopiston, suomen kielen leh-

toriksi. Siirtymästä tulikin lopullinen, sillä hän jäi yliopistonlehtorin virasta täysinpalvelleena eläkkeelle 1. syyskuuta 1995. 33-vuotinen rupeama tiesi aikamoista kamppailua, etenkin kun Vihonen yhtä vuotta lukuun ottamatta asui Helsingissä. Innokasta automiestä eivät sen enempää hirvet kuin nopeusratsiatkaan juuri saaneet turvautumaan julkisiin kulkuneuvoihin. Viikoittaisia Päijänteen ympäriajoja lienee kertynyt pitkälti toista tuhatta. Jyväskylän yliopiston suomen kielen dosentiksi hänet nimitettiin vuonna 1984.

Vihonen oli ylioppilastutkintolautakunnan äidinkielen sensorina vuodesta 1967. Hän luennoi eri kesäyliopistoissa sekä Sanoma Osakeyhtiön toimittajakoulussa vuosina 1968–1972. Hän oli Kotikielen Seuran rahastonhoitajana (1960–1962) sekä toimi 1970-luvulla aktiivisesti yliopistonlehtoreiden ammattijärjestöissä.

Tieteellisessä toiminnassa Vihonen suuntautui aluksi folkloristiikan ohella sanasemantiikkaan ja kenttäkeruuseen. Erityisesti häntä kiinnosti synnyinpitäjänsä Käkisalmen murre. Hän nauhoitti murteita yli 30 tuntia ja tallensi myös kulttuurihistoriallista muistitietoa (mm. haastatteleamalla jalkaväenkenraali Aarne Sihvoa). Käkisalmen seudun paikannimistöä hän keräsi lähes tuhat lipuketta ja sanatietoja noin 800 lipuketta. Yhteisillä nauhoitusmatkoilla sain sen vaikutelman, että hän suhtautui vanhaan kansankieleen idealistisesti eikä mitenkään ottanut keruuta urakkatyönä. Käkisalmelainen-lehdessä hän julkaisi neljä muun muassa murretta ja henkilöhistoriaa käsittelevää kirjoitusta vuosina 1959–1965.

Kielenhuolto alkoi kiinnostaa yliopiston opettajaa. Virittäjässä ilmestyi »Tekijämuotia» 1964, »Passiivityylistä» 1966, »Erikoislainojen vokaalien merkintää koskevista ohjeista» 1967, »Paketti — uusi muotiasana» 1971. »Luennot kielenhuollosta I» ilmestyi 1971, luentosarjan kuudes

laitos 1980 Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuna. Virikkeitä antoi sensorin työkin: »Aineenarvioinnin salakarit» (Lektio 1980), »Äidinkielen kokeen arvosanainflaatio» (Vir. 1983), »Kielen normit ja niiden tulkitseminen arvosanaa annettaessa» (Kielikello 1985). Vihosta pidettiin tiukkana kielenhuoltajana, mutta pitkän yhteistyömme perusteella sanoisin, että hän sittenkin taisi olla mainettaan liberaalimpi. Hän oli valmis palkitsemaan kirjoittajaa reilusti, jos ajattelu ja sisältö siihen oikeuttivat. Muistan eräänkin pohdinta-aiheen, jonka opettaja oli alustavasti arvoitellut magnan ylärajalle ja jota itse arvelin eximiaksi. Vihonen kommentoi ainetta toisena tarkastajana: persoonallinen ja selkeä esitys eksistenssistä, joten ehdotan laudaturia!

Viestintää käsittelevät artikkelit liittyivät kielenhuoltoon, ja niitä alkoi ilmestyä samaan aikaan, kun Vihonen luennoi toimittajakoulussa: »Sanomalehtien pääkirjoitusten virkkeen ja sanaston rakenteesta» (Vir. 1970; 9 s.), »Sanomalehtikielestä» (Kulttuuritoimittaja, Oulu 1972; 17 s.), »Sanoman argumentoinnista» (Virke 1972; 11 s.), »Ideologisen kielen semanttista analyysia» (Vir. 1972). Kahteen viimeksi mainittuun hän oli saanut vaikutteita ruotsalaisilta semantikoilta, muun muassa Regnelliltä. Tuohon aikaan poliittinen tilanne oli yllättävän herkkä. Kirjoittaja ei aavistanut, mikä kohu ideologian analysoinnista syntyi: esimerkiksi silloisessa Neuvosto-Virossa koko Virittäjän numero takavarikoitiin. Miten tahansa, mutta Vihosen seuraava kirjoitus ilmestyi Virittäjässä vasta kuuden vuoden kuluttua.

Kirjoituksen aihekin oli turvallisen etäältä: »Suomen varhaiskieliopit ja 1900-luvun kielentutkimus» (Vir. 1978). Kyseessä oli Vihosen lectio praecursoria. Vihonen hätkähdytti Jyväskylän auditoriota todetessaan 1600-luvun grammatikon ja generatiivisen

kieliopin tutkijan periaatteellisen sukulaisuuden: »– se joka kivittää Petraeusta, kivittää samalla huomaamattaan esimerkiksi Paavo Siroa.« Oppihistoriallisessa väitöskirjassaan »Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun oppikirjoissa« (217 s.) hän valtasi fennistiikalle kokonaan uuden alueen. Samalla hän löysi itsensä: hänestä oli kehittynyt kieliopillisen ajattelun ja syntaksin mestari. Väitöskirja perustuu Petraeuksen (1649) ja Martiniuksen (1689) kielioppeihin, mutta ennen muuta siitä kuvastuu monipuolinen kielitieteen hallinta. Vanhat käsitykset joutuvat uuteen valoon ja kontrastiivinen näkökulma korostuu. Vastaväittäjä Osmo Hormia totesi lausunnossaan Vihosen perehtyneen tutkimusalaan koskevaan kirjallisuuteen laajalti ja tunnollisesti. Tulokset olivat painavia ja luotettavia. »On syytä heti todeta, että analyysit yksityiskohtaisen tarkkuutensa vuoksi ovat vaikealukuisia, mutta päätelmiä sisältävät tiivistelmät antavat selkeän kuvan analyysien tuloksesta« (Vir. 1978). Viisi vuotta myöhemmin Vihonen selvitteli laajassa (35 s.) katsauksessa tutkimuksensa tuloksia muidenkin alojen tutkijoille (»Suomen kielen kuvaus 1600-luvun kieliopissa«). Collegium scientiae. Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun akatemian alkuaikoihin. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 125, Helsinki 1983).

Lauseopista Sakari Vihonen ei enää eroon päässytäkään. Laajaa asiantuntemustaan hän käytti ja samalla lisäsi vuosikymmenet opetustyössään. Työn erinomaisia tuloksia kiittivät sekä kollegat että oppilaat. »Hän ei tyytynyt vain noudattamaan vanhoja kaavoja, vaan hän pyrki kehittämään opetustaan ajan tarpeiden mukaiseksi ja samalla liittämään sen uusiin näkemyksiin«, totesi Heikki Leskinen muistokirjoituksessaan »Kielenhuoltaja oli erinomainen opettaja« (Helsingin Sanomat 7.1.1999).

»Lauseopin peruskurssin luennot« (87 s.) ilmestyi Vihosen laitoksen julkaisuna 1987, »Temporaalirakenteiden nimeämisperusteista« Virittäjässä 1991. Opetustyötään Vihonen selosti kirjoituksessaan »Millaista kielentutkimusta opetan« (Vir. 1993). Parhaiten Virittäjän lukijat muistanevat hänen tuoreimmat kannanottonsa: 7-sivuisen »Väitteitä ja kysymyksiä kielioppityöryhmän mietinnöstä« (Vir. 1994) ja 9-sivuisen »Peruslauseoppi uudistuu« (arvostelu Maria Vilkunän Suomen lauseopin perusteista, Vir. 1998). Kummassakin heijastuu laaja perspektiivi ja syvällinen ongelmien asettelu. Kirjoittajalla tuntuu olevan vielä paljon sanottavaa ja kysyttävää kieliopillisesta ajattelusta ja terminologiasta. Yllättävästi lauseopin mestari päättää perusteellisen arvostelunsa kepeään visioon — aavistamatta, että virke olisi viimeinen, joka painetaan hänen eläessään: »Jos joku nokkela nörtti vielä innostuisi luomaan kieliopista tietokonepelin, tulevaisuuden opiskelijat ja koululaiset voisivat järjestää netissä kielioppikisoja ja kilpailla lauseopin mestaruuksista.« Sattumalta ajatus ei syntynyt, sillä Vihonen oli ikäisekseen harvinainen »nörtti«, joka asiantuntevasti surffaili netissä ja opasti auliisti tähän niin ikätovereitaan kuin nuorempiaankin.

Surffailut ja tutkimukset loppuivat sitten järkyttävän äkillisesti. Vihonen oli laa- timassa väitöskirjastaan uutta laitosta. Analyysi tuskin korjailua kaipasi, mutta tarkoitus lienee ollut edetä yhä syvemmälle kieliopilliseen ajatteluun ja grammatiikan teoriaan. Hänellä oli ideoita, jotka odottivat toteutumistaan. Muistan, miten kesällä sain häneltä sähköpostin, joka koski kirjoittamaani sanakirja-arvostelua; tarkkana lukijana hän oikaisi lapsuksen: »Minun sanakirjassani on kyllä *ett* barn« (eikä siis *en*). – »Kiinnostavia jutussasi ovat huomiot suomalaisten ja ruotsalaisten erilaisesta tyylijästä. Onko kukaan selvittänyt, miten eri

kielten taitajat tajuavat tyyllisävyjä? Olisi tutkimuksen arvoinen asia.» — Syksyisesä sähköpostiviestissään hän mainitsee ryhtyneensä harrastamaan sauvakävelyä ja kirjoittamaan lastenlapsilleen kirjaa entisestä kotiseudustaan Käkisalmen Norsjoesta. Sukukronikkaa kertyikin toista sataa sivua, ja se ehti valmistua joulukuun alussa.

Sakari Vihonen oli vaikuttava persoonallisuus. Hän oli rehti ja suora, kriittinen ja herkkä ihminen, joka seurasi tarkasti alaansa ja aikaansa, vaikka ei viihtynytään konferensseissa eikä muissa väenkokouksissa. Kielitieteen ulkopuolella perhe, suku ja laajemmin ottaen Käkisalmen Karjala olivat hänen sydäntään lähellä. Hänen vä-

rikkään persoonansa ympärille syntyi lähi-piirissä jo vuosikymmeniä sitten anekdooteja ja sanomuksia, joita yhdistivät kaakoismurteiset, usein jyrkkäsävyiset repliikit — sellaiset kuin »Mie valita hovvii», »Mie luule, jot hänel on huono omatunto» taikka »Hää ois maksant».

Virittäjä kunnioittaa ansioituneen avustajansa muistoa, ja lehden lukijat jäävät kaipaamaan hänen virkeitä kannanottojaan.■

JAAKKO SIVULA

Seilikaari 6 A 4, 02180 Espoo

Sähköposti: jaakko.sivula@domlang.fi

TIETOA KOTIKIELEN SEURASTA

Kotikielen Seura on perustettu vuonna 1876 tukemaan suomalaisten kansallisen identiteetin etsintää ja kirjasuomen kehittämistä täysipainoiseksi sivistyskieleksi. Sittemmin seuran tehtäväksi on vakiintunut suomen kielen tutkimuksen, tuntemuksen ja käytön kaikinpuolinen edistäminen. Jäseniä on nykyään yli 700, tutkijoita, opiskelijoita ja opettajia.

Vaikka Kotikielen Seuran toimipaikka on Helsinki, se on yhdistyksenä valtakunnallinen. Seuran kokouksissa asiantuntijat esitelmöivät alan ajankohtaisista kysymyksistä. Kokouspaikkana on vasta uudistunut Tieteiden talo (Kirkkokatu 6, Helsinki). Viime vuosina on järjestetty myös jonkin aiheen ympärille keskittyviä laajempia symposiumeja. Seura myöntää vuosittain palkintoja väitöskirjoista ja muista tutkimuksista sekä julkaisee kädessäsi olevaa tieteellistä aikakauslehteä Virittäjää. Kotikielen Seura ja Virittäjä seuraavat ja aktivoivat suomalaista kielitieteellistä tutkimusta toimimalla tutkijoiden välisenä yhdysiteenä ja tieteellisen keskustelun foorumina.

MITEN JÄSENEKSI?

Kätevin tapa liittyä jäseneksi on tilata Virittäjä. Jos et halua tilata Virittäjää, voit maksaa jäsenmaksun (30 markkaa vuodessa, opiskelijoilta 15 markkaa) Kotikielen Seuran postisiirtotilille 800024-4180803. Jäsenille lähetetään tiedot seuran kokouksista ja muusta toiminnasta syksyn ja kevään alussa.

SEURAN TOIMIHENKILÖT

Esimies: apulaisprof. Pirkko Nuolijärvi, 1. varaesimies: dos. Lea Laitinen, 2. varaesimies: tri Kaisu Juusela, sihteeri: Hanna Lappalainen, puh. (09) 191 22372, telekopio 191 23329, sähköposti Hanna.Lappalainen@Helsinki.Fi.

Seuran osoite: Castrenianum, PL 3 (Fabianinkatu 33), 00014 HELSINGIN YLIOPISTO.